

У ЕВАНГЕЛЛІ ТЫМ ДЗЕЙНІЧАЮЦЬ:

Юрась Братчык з П'янага Двара, ён жа Хрыстос.

Шкаляр-недавучка, за дабрыню і сумненні ў веры выгнаны з Мірскага калегіюма.

А п о с т а л ы:

Юсія бен Раввуні, ён жа Іуда.

Былы медных спраў майстра, былы ювелір, былы тлумачальнік Талмуда, былы, дзякуючы гэтаму, бядняк. За тыя самыя, што і Юрась, якасці выгнаны са Слонімскага кагала.

Багдан Роскаш, ён жа Фама (Тумаш), званы Блізюк.

Беларускі шляхціц.

Лявон Конаўка, ён жа Кіфа — Пётр (Пятро).

Былы рыбак з Бяздоннага возера, што пад Слонімам.

Аўтух Конаўка, брат Лявона, ён жа Андрэй.

Былы рыбак.

Сіла Гарнец, ён жа Іакаў Зеведзееў (Якуб).

Былы рыбак з таго самага Бяздоннага возера.

Ладзь Гарнец, ён жа Іаан Зеведзееў (Ян).

Былы рыбак, брат Сілы. Будучы «евангеліст».

Акіла Кіёвы, ён жа Філіп (Піліп) з Віфсаіды.

Былы дрывасек.

Данель Кадушкевіч, ён жа Матфей (Мацей).

Былы мытар. Будучы «евангеліст».

Мірон Жарнакрут, ён жа Варфаламей (Баўтрамей).

Былы актор.

Якуб Шалфейчык, ён жа Іакаў Алфееў меншы (Якуб).
Дыякан-расстрыга.

**Ян Каток, ён жа Ляввей, празваны Фадзеєм (Тадэем),
ён жа Іуда Іакаваў (Іакаўлеў), ён жа Нафанаіл.**
Былы фокуснік.

**Міхал Іліяш, ён жа Сымон Кананіт па мянушцы
Зілот.**
Былы канакрад, былы прафесар Смаргонскай акадэміі.

Д о б р ы я:

Кашпар Бекеш, вялікі беларускі гуманіст, вучоны, атэіст-багаборца.

Альбін-Рагвал-Алёйза Крыштофіч, гуманіст.

Анея Палянка.

Кірык Вястун, каваль. }

Дудар. }

Ціхон Вус, мешчанін,
залатых спраў майстра. }

Зянон, мужык. }

Гіаў Турай, мечнік. }

Марка, сын Гіава. }

Кляонік, сябра Маркі,
разьбяр багоў. }

Сівавусы. }

Малады. }

Ратма, сын ваяводы наваградскага.

Маці Божая (у сне). Падобная да Анеі.

Бог Саваоф (у сне). Падобны да сівавусага.

Старая, што маліла аб карове.

Мужчына на вогнішчы.

Варган Будзіміравіч пан Коцкі, бедны шляхцюк.

Жанчына з рэпай.

**Ні халодныя і ні гарачыя,
але здатныя да дабрыні:**

Бурмістр Гародні Юстын.
Сотнік, пазней тысячнік, Карніла.
Кіраўнік асуджанага заслона.

Ворагі:

Кардынал Цыпрыян Лотр, папскі нунцый.
Біскуп Ян Камар.
Мніх-каплан касцёла дамініканцаў, адзін з тайных стваральнікаў ордэна Ісуса — Фларыян Басяцкі. Галава доказнай інквізіцыі. Доктар ганорыс каўза ўніверсітэта ў Саламанцы.
Мітрапаліт Грынь Балвановіч.
Цыкмун Жаба, войт Гародні, магнат.
Кат горада і доказнай інквізіцыі.
Марына Крывіц, яна ж Марыя Магдаліна, каханка Лотра, падасланая да Хрыста.
Іллюк Спасаіконапраабражэнскі, ён жа Іаан Хрысціцель.
Расстрыга.
Лазар, вельмі багаты мужык.
Марта. } Яго сёстры.
Марыя. }
Хлебнік.
Рыбнік.
Гаспадар хутара.
Тэадора, ягоная жонка, юнацкае каханне Братчыка.
Ваявода наваградскі.
Гандляр індульгенцыямі.
Генеральны камісарый святой службы.
Пархвер.
Ганец.
Хан Марлора, цёмнік, военачальнік татар.
Мурза Сялім, ягоны сын.
Джанібек, воін.

СЛОВА АД ДВОХ СВЕДКАЎ

...і на пачатку панавання таго Жыкгімонта Першого быў нейкай... который з лёгкасці якой умысліў або рачэй з распачы імя і зверхность Хрыста Господа собе прыпісаў і прівлашчаў.

«Кроніка Белаі Русі...» каноніка жмойскага Мацея Стрыкоўскага

Будучы на схіле дзён, рыхтуючыся да агульнай чашы чалавечай — яе ж ніхто не праміне, — ведаючы, што за крэсам не сустрэнемся зноў, бо веры мы рознай, а магчыма, і за крэсам ляжыць «можа быць» ці ўвогуле «нішто», вырашылі мы, адзін пісьменны, а другі памятлівы, распавясці вам, людзі, аб Юрасю Братчыку, якога царква назвала «лжэ-Хрыстом».

Ілжа і мана! Многіх яны так білі каменнямі, а потым кананізавалі. Гэтага — наўрад. Абылгалі і забылі пісьменныя, абылгалі багатыя, абылгалі кніжнікі прадажныя імя яго. І запісалі аб ім толькі Мацей Стрыкоўскі, ды Квангін Алесь-летапісец, ды Варлам Аршанскі, ды Збароўская пісцовая кніга, ды Андронік, Лагафіл па прозвішчы, з Буйнічаў Магілёўскіх.

Але першыя два, кнігі свае ратуючы, дзеля страху іўдзейска, аб Гародні нібы і не помняць;

рабунак Цудатворнай з Вільні ў Частагоў адно-сяць; злодзеям адным яго робяць, жартам шал-берскім¹ усё паказваюць, гішторыяй круцельскай. А астатнія, калі і гавораць аб бунце і вялікай гародзенскай разні, то, ведаючы мала, радкамі двума, ад адной літары чырвонай да другой: «Хрыстос той рачоны горад узяў і людзей набіў, але потым...» І, яшчэ словы два сказаўшы, гаво-раць потым, як карова ў ратмана² на лёдзе нагу зламала і што сена дужа ў гэтым годзе дарагое было. Патрэбнае хіба свінням непатрэбным сена?!

Як збіраюцца прылічваць кагосьці да ліку святых — спамінаюць, ці стварыў ён да скону хаця б два цуды. І «адвакат д' ябля»³ тыя цуды пытае сумненнем, спрабуе давесці, што былі гэта не цуды, а якіясь чары і гуслі і блуд лотраўскі⁴, і доказаў патрабуе, што дзівы гэтыя былі.

У яго, у Юрася Братчыка, цудаў было больш. І галоўны цуд — мёртвыя ўсталі, калі прый-шоў ён.

І таму аблудам гэтым, чарнакніжнікам, да-вялося б вырашаць і выракаць пытанне аб другім прышэсці Сына Божага на зямлю, а гэта цяжэй, чым кілка там дурняў у святыя запісаць.

Маўчаць яны. Маўчаць і кнігачэі. Хто ве-дае — той сказаць не можа ці не хоча. Хто мо-жа сказаць — той не ведае.

---

¹ Махлярскім. (Тут і далей заўвагі аўтара.)

² Радца.

³ Удзельнік абраду кананізацыі.

⁴ Круцельскі.

*А мы можам. Мы ведаем. Мы хадзілі з ім.
І старыя мы ўжо. Няма чаго нам, як кату ля
гарачага сала, хадзіць. І сала нам непатрэбнае, і
лазіна нястрашная. Ды і раней мы пісалі. Толькі
тое рукапісанне знікла, пакралі яго. То вось
новае.*

*І мы б з адвакатам д'ябла згодныя былі. Не
было цудаў. І былі цуды. І не быў ён Богам, а быў
чалавек. Але для нас, чалавекаў, нават для тых,
што ведалі яго, быў ён — Бог.*

*І замыслілі мы пакінуць праўду. Можа, яна
дойдзе, калі пачнуць кананізаваць не ў святыя,
а ў Людзі. То хай будзе праўда.*

Аман!

Р а з д з е л І

ПАДЗЕННЕ АГНЯВОГА ЗМІЯ

*Раздзерлася напалам неба, і ў
агні з'явіўся Ён. І быў Ён выглядам
чалавек, і ўвесь у агні, і такі непа-
добны да нас, што мы ў жаху ўцяклі.*

Легенда Карычных астравоў

*Будуць вялікія землятрусцы па
месцах, і глады, і пошасці, і жак-
лівыя з'явы, і вялікія знакі з неба.*

Евангелле ад Лукі 21:11

«...Год той быў страшны год. І дурному было
ясна, што абяцае ён сатанінскія вялікія беды. Па
ўсёй зямлі беларускай чынілася такое, чаго ні
раней, ні потым не бачылі нават відалыя людзі.

З самага пачатку года і кожны вечар заранкі былі чырвоныя, як кроў, а ветру наступнага дня не было. І высокія аблогі ўначы свяціліся срэбрам, і слупы агнявыя ўзімку гулялі ў небе, нібы гэта ў самаедскіх праклятых землях, а не ў нас. Хто хадзіў з таварамі ў Любку¹, Брэмен ці Рыгу, а адтуль морам на Стыкольнію², Хрысціянію, ангельскія землі і на поўдзень ад іх, як то ў заводзе было, казалі: коннік на «маці мора»³ скача як шалёны і дзідай сваёй паказвае авама і сема, туды і сюды, на захад і на поўдзень і на ўсход, абы толькі не на Зорны Кол⁴, як то належыць. Паразбівалася ў той год караблёў — божа ты мой! Як ніколі датуль.

І ад жаху, а можа, і па волі Божай, які ўсё гэта наслаў, людзі ў той год нядужалі. Нат не піўшы, уставалі ўранні з галавою, як кадоўбец, з рукамі, нібы бяскоснымі. І пацелі ўначы, і ў грудзях іхніх ціснула і раўло, а ў некаторых валасы лезлі. І на дзіва мала ў той год нарадзілася дзяцей, можа, таму, што быў голад і пошасць, а можа, па волі Божай, каб не пакутавалі бязвінныя.

Не толькі людзям, а і звярам, і гадам, і пачварам падводным даводзілася ў той год цяжка. Якраз тады выдахлі ў Сенненскіх азёрах цмокі, пра якіх пісаў яшчэ прападобны Амбражэй Куцеянскі; якіх цмокаў ён калісьці заклёў і загнаў у возера, каб не палохалі людзей. Вальнадумцы

---

¹ Любек.

² Стакгольм.

³ Компас.

⁴ Палярная зорка.

і ерэтыкі казалі, што ўсё гэта байкі, бо ніхто тых цмокаў, акрамя п'янюг начных, не бачыў. Што ж, і п'янюгам трэба верыць. Які гэта цвярозы богабязны чалавек палезе ўначы на лясное возера з дрэннаю славай?!

І яшчэ казалі вальнадумцы, што каб цмокі былі — яны б народ хапалі, лапалі. І гэта ерась! Па-першае, прападобны Амбражэй тых цмокаў заклаў, а па-другое, забылі яны, што ніколі ў тых часы не аддавала Лепельскае возера трупаў.

А ў той год і вальнадумцы ахнулі. Праўду казаў прападобны. За адну ноч на водмелях тых яшчураў, тых цмокаў знайшлі сорок, ды палова таго хісталася на фалях, як плаваючыя выспы. Ды другой раніцай знайшлі яшчэ трохі менш за палову таго, што выдахла ў першую ноч.

А яшчэ праз ноч усплыў самы вялікі. Адзін.

Смаллянскі лекар з тамтэйшага замка літасцівай нашае каралевы Боны, дачуўшыся, паскакаў на тое возера, каб таго дзікага і страхавобразнага звера ўбачыць. Мала яму было, архінявернаму схізмату, што гаспадыня ягоная ледзь яго ўратавала ад вогнішча, бо ён трупы выкопваў і трыбушыў іх так, што і Пётр-апостал іх потым не пазнаў бы. І, магчыма, шмат людзей такім чынам у рай не трапілі. Мала, відаць, калі ўсё ж паехаў і, нягледзячы на страшэнны смурод, звяроў-цмокаў тых агледзеў ды запісаў, цешачы марную і бескарысную сваю цікаўнасць.

Бо гэта толькі таму і трэба было, каб ведалі ўсе, якіх цмокаў заклаў прападобны Амбражэй. І калі хто хоча ведаць, як і х, тым я, на хвілінку ў лекарскія запісы заглянуўшы, цмока таго

апішу, каб ведалі веліч нашай мудрай царквы, хай вечна будзе з ёю Пан Бог.

Выглядам той цмок быў, як звер фока¹, такі самы лясняны, у складках, толькі без поўсці. І шэры, як фока. Але даўжэйшы за яго куды. Бо даўжыні ў ім было сем з паловай лагожаскіх² сажняў, а калі пацікавіцца немец, то восем і адна пятая фадэна, а калі, можа, ангелец, то сорок дзевяць футаў і яшчэ дваццаць дзве цалі³.

Тулава мелі тья цмокі шырокае і трохі пляскатае, і мелі яны плаўнікі — не такія, як у рыбы, а такія таксама, як у фокі, таўстамясыя, шырокія, але не дужа доўгія. Шыю мелі, па тулаву, дык тонкую і надта доўгую. А на шыі сядзела галава, адначасова падобная і на галаву змяі, і на галаву лані.

І, дальбог, смяялася тая галава. Мо проста зубы скаліла, а мо — з нашых бедаў. І зубы былі велічынёй з конскія, але вострыя, і многа іх было на такую галаву аж данельга.

Вочы вялізныя, як сподкі, каламутна-сінія ў зелень, ашклянелыя. І страшна было глядзець у тья вочы, і мурашкі па спіне, нібы Евінага змяя ўбачыў, і непамысна неяк, і нібы ў чымсьці вінаваты.

Л е к а р у, вядома, страшна было глядзець. Бо я, Андронік Лагафіл, што выпадкова тады перабываў у Смаллянах, ля возера таго не быў. Лекару можна, а ў мяне такога абаронцы, як у

---

¹ Цюлень.

² Лагойскіх.

³ Пятнаццаць метраў.

яго, няма. Ды і не цікавіў мяне пракляты звер. Я ў веры цвёрды і цікаўнасці лішняй выракаюся. Няўхвальная яна дзеля хрысціянiна, цікаўнасць.

Потым толькі зведалі мы, з чаго смяяўся дохлы звер. Тады, калі рачоны Хрыстос у Гародню зайшоў і людзей пабіў, і ксяндзоў¹ з магнатамі пабіў. А з'явіўся ён за грахі каталіцкіх² сыраядцаў і асабліва за грахі кардынала Лотра³.

Вялізнае — ляжала на беразе і смярдзела. Што, д'ябал яго ведае, з якіх дапатопных часоў, прыйшло і вось, па невядомай прычыне, здохла. Можа, таму, што з'явіўся чалавек... Але гэта мудрагельствы пачаліся ўжо. А хрысціянiн мудрагеліць не павiнен, каб не падупала вера. І так заняпала яна ў апошнія нашы часы.

І было ў вачах ашклянелых, ва ўсім здыханні пачвары гэтай і ў смуродзе нейкае прароцтва. Але якое — слабым мазгам чалавечым дагэтуль не ўдалося зразумець.

...І яшчэ было ў той год страшнае і незразумелае. Толькі ўжо не на зямлі, а на небе. Узнікалі недзе далёка азёры і акіяны, і замкі плылі ў аблоках, і невядомыя ля іх дрэвы і чароды, што пасвяцца.

Плылі ў небе караблі пад крывавамі ветраямі.

І ўставалі ў небе гарады так буйна, што жыхароў можна было пазнаць у твар, і адзiн пазнаў у гэтым д'ябальскім горадзе сябра, а за гэта яго звалаклі ў гарадскую цямніцу. Таму што, калі ў

---

¹ Праўлена кімсьці: «папоў».

² Праўлена: «праваслаўных».

³ Праўлена: «мітрапаліта Балвановіча».